

Др Радосав С. Рисимовић, ванредни професор
Криминалистичко-полицијски универзитет
Београд
radosav.risimovic@kpu.edu.rs

ГЕНЕРИЧКЕ ЗАБРАНЕ НОВИХ ПСИХОАКТИВНИХ СУПСТАНЦИ¹

Сажетак: Нове психоактивне супстанции више од десет година привлаче пажњу исцраживача. Њихова појава и све већа засићеност на тржишту дрога захтевају адекватну реакцију свих надлежних државних органа. Посебан проблем је правно регулисање нових дрога, које ће у раду бити детаљно образложено. У уводном излагању ћемо размајрајти појам НПС, ризике за здравље и разлоге популарности НПС код корисника дрога. Део рада се односи на алтернативне начине регулисања НПС. Посебна пажња ће бити посвећена генеричким забранама НПС. Покушаћемо да одговоримо на питање које су предности и недостаци генеричког концепта забране нових дрога.

Кључне речи: нове психоактивне супстанции, генеричке забране, „Сџаис“, канабиноиди.

I. УВОД

Нове психоактивне супстанции или „legal highs“ су велики изазов и ризик за савремена друштва. Нема сумње да НПС угрожавају здравље и безбедност људи, што ћемо на овом месту покушати да образложимо. Реч је о супстанцама које су биљног (нпр. семе одређених биљака или печурке) или

¹ NARCO-MAP; HOME/2015/ISFP/AG/TDFX/8742; Improving knowledge on NPS and opiates trafficking in Europe; Project developed with the financial support of the European Commission – Transnational initiatives to fight trafficking in drugs and firearms – DG Justice/DG Migrations and Home Affairs. Такође, рад је резултат реализовања научноистраживачких пројеката које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција (бр. 179045), који реализује Криминалистичко-полицијска академија у Београду 2011–2014.

синтетичког порекла (нпр. мефедрон), чија злоупотреба производи различите последице и врсте ризика за кориснике.²

Овде је потребно нагласити да су последице и ризици злоупотребе ових супстанци често непредвидиве. Разлог треба тражити у чињеници да је хемијски састав НПС корисницима непознат. Осим тога, последице злоупотребе НПС су непознате за произвођаче ових супстанци и за токсикологе, јер је реч о новим хемијским једињењима која нису у довољној мери истражена, за разлику од класичних дрога.³ Посредни ризици се односе на све грађане, јер до сада коришћени тестови на дроге нису могли открити поједине НПС.⁴ На пример, то значи да корисници нових дрога могу учествовати у саобраћају као возачи и на тај начин угрозити или повредити друге учеснике у саобраћају.

Европски центар за праћење дрога и зависности од дрога (ЕМЦДДА) је 2008. године утврдио да супстанца под називом „Спаис“ није искључиво биљног порекла, како се до тада тврдило.⁵ Иако је на амбалажи било упозорење да „није за људску употребу“, изостали су подаци о хемијској структури супстанце и токсикологији биљака од којих се производи „Спаис“. Поједини корисници изјавили су да имају симптоме који су слични симптомима које проузрокује канабис, али у том тренутку није било могуће дати одговор на питање о здравственим ризицима и последицама употребе „Спаиса“. У децембру 2008. године је после детаљне хемијске анализе доказано да „Спаис“ садржи синтетичке канабиноиде, који производе дејство високог интензитета, због чега су при употреби довољне веома мале количина (мање од 0,1 мг). Осим тога, на амбалажи производа није било података о састојцима супстанце који су синтетичког порекла.⁶ Нарочито забрињава чињеница да је „Спаис“ супстанца коју користе млади, јер није било ограничења у погледу узраста корисника.⁷

Канабиноиди су хемијска једињења која су по правилу структурално повезана са психоактивним једињењем канабиса – делта 9-тетрохидроканабинол (ТХЦ). Међутим, поред фитоканабиноида чије порекло се везује за биљку канабис, постоје синтетички и ендоканабиноиди које производи људско

² Adam R. Winstock, John D. Ramsey, „Legal highs and the challenges for policy makers“, *Addiction*, 10/2010, 1685.

³ Jan van Amsterdam, David Nutt, Wim van den Brink, „Generic legislation of new psychoactive drugs“, *Journal of Psychopharmacology*, 3/2013, 317.

⁴ Volker Auwarter *et al.*, „„Spice” and other herbal blends: harmless incense or cannabinoid designer drugs?“, *Journal of Mass Spectrometry*, 5/2009, 832.

⁵ Ова супстанца се према извештају ЕМЦДДА, од 2006. године када се појавила на тржишту, рекламирала и нудила на продају у складу са важећим прописима.

⁶ EMCDDA–Europol 2008 Annual Report on the implementation of Council Decision, 2005/387/JHA, 8.

⁷ V. Auwarter *et al.*, 832.

тело.⁸ Синтетички канабиноиди су хемијска једињења различите структуре која производе дејство као делта 9-ТХЦ (јер активирају исте канабиноидне рецепторе у мозгу), али им је ефекат знатно јачи.⁹ Развијени су као фармацеутски производи намењени ублажавању болова, али су истраживања окончана неуспехом, због немогућности да се елиминишу нежељени психоактивни ефекти супстанце.¹⁰

Интензитет дејства НПС је по правилу веома висок, што представља вишеструки проблем за здравље људи, али и за надлежне органе који се баве процесуирањем учинилаца кривичних дела у вези са дрогама. Ризик за здравље је очигледан, јер и најмања грешка при дозирању супстанце може довести до тешких последица. Са друге стране, околност да тако мала количина супстанце представљају дозу која је довољна за једну употребу иде на руку дилерима дроге из више разлога. Једноставно речено, знатно је лакше сакрити и унети у земљу 1кг НПС, него 100 кг неке класичне дроге. Јасно је да се зарада дилера дроге вишеструко увећава због интензитета дејства НПС.

Основни кривичноправни проблем код НПС је чињеница да када се нове врсте дрога званично нађу на списку забрањених психоактивних супстанци, постоји велика вероватноћа да ће забрањена супстанца у веома кратком периоду бити замењена новом супстанцом.¹¹ Реч је о зачараном кругу у коме надлежни органи у релативно кратком року стављају на списак забрањених супстанци ону врсту дроге за коју је мониторингом установљено да представља ризик за здравље људи. Међутим, још брже реагује нарко тржиште које уместо супстанцом која је управо забрањена, започиње снабдевање корисника новом забрањеном психоактивном супстанцом, која је по хемијској структури и ефектима слична забрањеној супстанци. Произвођачи у Кини или Индији незнатно измене молекуларну структуру забрањене супстанце и тако произведу забрањену психоактивну супстанцу. Њима је главни циљ да избегну кривично гоњење производњом супстанци које нису на списку забрањених. То што је велика непознаница какве последице за здравље корисника ће имати употреба тих нових супстанци, њих не забрињава. Уколико уследи стављање на листу нове супстанце, на тржиште дрога долази још једна забрањена супстанца, опет изменом молекуларне структуре оне која је управо забрањена.¹² Поставља се питање да ли се овај зачарани круг може прекинути.

⁸ Yan Sun, Andy Bennett, „Cannabinoids: A New Group of Agonists of PPARs”, *PPAR Research*, 2007, 1-2.

⁹ Ioanna Vardakou, Constantinos Pistos, Chara Spiliopoulou, „Spice drugs as a new trend: Mode of action, identification and legislation”, *Toxicology Letters*, 3/2010, 158.

¹⁰ EMCDDA, Early-warning system. Understanding the ‘Spice’ phenomenon, 2009, 9.

¹¹ A. R. Winstock, J. D. Ramsey, 1685.

¹² Christine Piggee, „Investigating a not-so-natural high”, *Analytical Chemistry*, 9/2009, 3207; I. Vardakou, C. Pistos, C. Spiliopoulou, 161.

Из напред наведеног произлази зашто је заступљеност НПС на тржишту дрога у Европи у сталном порасту. НПС су популарне међу корисницима дрога, јер представљају правно дозвољену алтернативу класичним дрогама.¹³ То је разлог за употребу термина „legal highs“, јер се њиме сугерише да је реч о дрогама чија употреба је у складу са законом. „Спаис“ је на тржишту био скупљи од канабиса, али је ипак био популарнији, а разлог треба тражити у чињеници да је продаја „Спаиса“ била легална.¹⁴ Осим тога, млади корисници „Спаиса“ су желели да избегну репутацију особе која користи дроге, што је такође био разлог да се одлуче за ову НПС, а не за канабис.¹⁵

Према једном мишљењу, разлог распрострањености НПС на тржишту дрога су свесни и несвесни поступци корисника.¹⁶ Корисници дрога употребљавају НПС јер: 1. незадовољни су дејством класичних дрога; 2. радознали су у вези са новим супстанцама; 3. желе да користе супстанце које нису на листи забрањених супстанци и тако избегну инкриминацију; 4. НПС су у већој мери доступне на тржишту од класичних дрога; 5. цена и интензитет НПС представљају предност у односу на класичне дроге. Са друге стране, несвесно коришћење НПС је могуће уколико дилер изврши продају нове дроге не обавестивши при томе корисника о природи супстанце која је предмет куповине. Тешко је доказати да корисник није знао природу супстанце коју је купио и коју конзумира. Истина се може утврдити суочењем дилера и корисника дроге.¹⁷

Као што је у овом раду већ речено, пре десетак година „Спаис“ није било могуће открити тестовима на дроге. Такође, последице употребе су биле непознате, због чега су два експерта извршила експеримент на себи. Десет минута после употребе 0.3 г супстанце „Спаис дијамант“ констатовано је повећање пулса, промена расположења и перцепције. При психомоторичким тестовима нису примећене промене, али су имали утисак да је дошло до умањења способности. Ефекте употребе супстанце су осећали укупно шест сати, уз напомену да су и наредног дана осећали неке промене узроковане коришћењем супстанцом.¹⁸ Правни епилог је да су синтетички канабиноиди које садржи „Спаис“ стављени на листу забрањених психоактивних супстанци 2009. године у Аустрији, Немачкој, Француској, Холандији, Швајцарској, Мађарској, Пољској и низу других земаља.¹⁹

¹³ A. R. Winstock, J. D. Ramsey, 1685.

¹⁴ C. Piggee, 3207.

¹⁵ I. Vardakou, C. Pistos, C. Spiliopolou, 161.

¹⁶ Simon D. Brandt, Leslie A. King, Michael Evans-Brown, „The new drug phenomenon”, *Drug Testing and Analysis*, 7-8/2014, 594.

¹⁷ Жељко Д. Мирков, „Суочење окривљеног у кривичном поступку – приказ случајева из праксе појединих судова“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2017, 433.

¹⁸ V. Auwarter *et al.*, 832.

¹⁹ EMCDDA, Early-warning system. Understanding the ‘Spice’ phenomenon, 2009, 19.

II. АЛТЕРНАТИВНИ НАЧИНИ ЗАБРАНЕ НОВИХ ПСИХОАКТИВНИХ СУПСТАНЦИ

Реакције држава на појаву НПС су се годинама сводиле на покушај брже реаговања, тј. на брже стављање на листу забрањених супстанци, оних супстанци за које је утврђено да имају штетно психоактивно дејство. Упркос координацији кључних субјеката у које убрајамо пре свега министарство здравља и полицију, трку са временом по правилу добијају дилери НПС. Брзина реаговања надлежних органа је скраћена колико је то реално могуће, али мониторинг и процедура стављања на листу захтева одређено време које се често мери месецима, док се НПС појављују на улицама свакодневно.

Користе се четири различита начина регулисања супстанци које конзумирају људи: 1. применом прописа који регулишу прехранбене производе и прописа о заштити потрошача; 2. применом прописа који регулишу дуван, алкохол и раствараче; 3. применом прописа о лековима; 4. контрола супстанци заснована на међународним конвенцијама и националном законодавству.²⁰ Први приступ подразумева да се новим супстанцама дозволи приступ тржишту, јер за прехранбене производе постоји претпоставка безбедне употребе, али државни органи могу реаговати забраном, уколико прикупе податке који указују на штетне последице конзумирања супстанце.

Према Закону о безбедности хране смисао начела предострожности је превентивно деловање: „Када се после процене расположивих информација, утврди могућност штетног деловања на здравље, а нема довољно научних података и информација за објективну процену ризика, могу се предузети привремене мере управљања ризиком, ради обезбеђења високог нивоа заштите здравља у Републици Србији, које се примењују до добијања нових научних информација неопходних за објективну процену ризика.“²¹ Контролу квалитета и безбедности хране у нашој земљи врши Дирекција за националне референтне лабораторије, која је део Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде (члан 18 ЗБХ). Штетност хране по здравље људи се утврђује на основу: 1) могућих непосредних или посредних, краткорочних или дугорочних штетних утицаја те хране по здравље потрошача, као и могућих утицаја на здравље будућих генерација; 2) могућих кумулативних токсичних деловања; 3) посебне здравствене осетљивости специфичне категорије потрошача када је храна намењена тој категорији потрошача (члан 26 ЗБХ). На крају, овим законом је установљен систем брзог обавештавања и узбуњивања, који омогућава брзо реаговање у случају да се на тржишту

²⁰ Peter Reuter, Bryce Pardo, „New psychoactive substances: Are there any good options for regulating new psychoactive substances?“, *International Journal of Drug Policy*, 40/2017, 119.

²¹ Закон о безбедности хране, (Сл. гласник РС, бр. 41/2009).

појаве супстанце које се продају као храна, а нису безбедне по здравље људи (члан 38 ЗБХ). Такође, чланом 41 су прописане хитне мере које укључују привремену забрану стављања у промет или употребе хране.

Према томе, у нашој земљи постоји законски основ и институционални капацитет да се конзумирање НПС забрани применом прописа који регулишу безбедност хране. На сличан начин се ради постизања овог циља могу користити прописи који регулишу заштиту потрошача и прописи који регулишу дуван и алкохол. Међутим, да ли су ово начини да се реши проблем НПС? Наше је мишљење да се применом наведених прописа може сузбијати коришћење НПС, јер држава треба свим расположивим средствима да се усмери против овог феномена. Исто важи за примену прописа који регулишу лекове, јер прописи који се односе на ову врсту производа су још строжи и предвиђају ригорозније контроле пре добијања дозволе за стављање у промет. Са друге стране, сматрамо да примена наведених прописа није решење проблема, већ само помоћно средство у сузбијању НПС. Трајно решење је инкриминисање НПС као опојних дрога и кажњавање учинилаца у складу са чланом 246 КЗ који прописује кривично дело неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога.²² Само на тај начин ће се обезбедити кажњавање учинилаца у складу са тежином дела које су остварили и превентивно деловати на потенцијалне учиниоце да се уздрже од производње и стављања у промет НПС. Другим речима, кривично гоњење лица која стављају у промет НПС и њихова осуда је могућа применом прописа који регулишту храну, дуван, алкохол или лекове, али у том случају они би били осуђени за знатно лакша кривична дела. Можда је решење забрана промета НПС применом ових прописа, што би оставило довољно времена јавном тужилаштву и полицији да прикупе доказе ради осуде учиниоца за кривично дело из члана 246 КЗ. На тај начин би били искоришћени сви потенцијали државе у циљу сузбијања НПС. Према томе, само координацијом и умрежавањем свих заинтересованих кључних субјеката можемо се супротставити ширењу НПС на тржишту дрога.

III. ГЕНЕРИЧКЕ ЗАБРАНЕ НОВИХ ПСИХОАКТИВНИХ СУПСТАНЦИ

Европске државе реагују на појаву НПС још од краја 1998. године, али након неколико оцена ефикасности прописа који регулишу ову област, закључак је да није постигнут успех у сузбијању нових дрога.²³ Овде се може

²² Кривични законик, (Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016).

²³ Caroline Chatwin, „Assessing the „added value“ of European policy on new psychoactive substances”, *International Journal of Drug Policy*, 40/2017, 111.

поставити питање да ли је сврсисходније да стављање на списак забрањених психоактивних супстанци врши законодавац или надлежни органи који су део извршне власти. У нашој земљи министар здравља утврђује списак, на предлог Комисије коју образује Влада, а у чији састав улазе представници свих кључних субјеката у борби притив дрога (представници министарства здравља, просвете, унутрашњих послова, одбране итд.).²⁴ Сматрамо да се на тај начин доприноси ефикасности, јер би надлежност законодавца у знатној мери продужило период реаговања на појаву нових дрога. Због константног ажурирања списка није нарушено начело законитости, јер се кривично гоне само они учиниоци који су производили или стављали у промет дрогу која је у време извршења кривичног дела била на списку психоактивних контролираних супстанци. У Холандији и Немачкој министар забрањује стављање у промет и употребу одређене супстанце у периоду до 1 године, а уколико се у том периоду после спровођења прописане процедуре не донесе одлука о трајној забрани, престаје дејство привремене забране.²⁵

С обзиром на начин реакције државе, постоје четири система који имају за циљ забрану производње и стављања у промет опојних дрога, укључујући НПС: 1. концепт који је заснован на списку забрањених психоактивних супстанци; 2. аналогни систем, према коме је забрањена свака супстанца која: а) има сличну хемијску структуру као већ забрањене супстанце; б) има сличан хемијски ефекат као већ забрањене супстанце;²⁶ 3. генерички модел, према коме се забрањују групе супстанци које су сличне хемијске структуре као већ забрањене дроге; 4. бланкетне забране којима се инкриминише снабдевање сваком опасном и штетном психоактивном супстанцом.²⁷

Један од проблема регулисања НПС је поштовање принципа законитости – *nullum crimen nulla poena sine lege*. Према овом принципу, не постоји кривично дело и не може се казнити учинилац, уколико пре него што је учињено законом није било прописано као кривично дело и за које није била прописана казна.²⁸ Сврха начела законитости је да између осталог, обезбеди да грађани не буду кривично гоњени и кажњавани на основу неодређеног закона.²⁹ Доследна примена начела законитости је у области казненог права

²⁴ Члан 8. Закона о психоактивним контролираним супстанцама, (Сл. гласник РС, бр. 99/2010).

²⁵ Brendan Hughes, Adam R. Winstock, „Controlling new drugs under marketing regulations“, *Addiction*, 11/2012, 1895.

²⁶ Brendan Hughes, Teodora Blidaru, „Legal Responses to New Psychoactive Substances in Europe“, EMCDDA, 2009, 6-7. Аутори наглашавају да је овде реч о сличном „хемијском ефекту“, а не „сличном фармаколошком“ или „сличном ефекту“; S. D. Brandt, L. A. King, M. Evans-Brown, 594.

²⁷ В. Hughes, А. R. Winstock, 1895.

²⁸ Зоран Стојановић, *Кривично право – општи део*, Београд 2011, 21.

²⁹ *Ibid.*

од великог значаја, јер спречава арбитражност, док са друге стране, обезбеђује правну сигурност и једнакост грађана. Примена овог начела подразумева забрану аналогије у кривичном праву.³⁰ Спорно је да ли су аналогни и генерички концепти забране НПС у супротности са начелом законитости?

Примена начела законитости за кривична дела у вези са дрогама је у нашем кривичном законодавству обезбеђена прописивањем кривичног дела неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из члана 246 КЗ.³¹ Реч је о бланкетном кривичном делу, јер је појам опојних дрога које су обележје бића овог дела одређен у другим прописима. Такође, примена начела законитости је обезбеђена таксативним навођењем свих забрањених психоактивних супстанци у списку који утврђује министар здравља. У међународним конвенцијама из 1961. и 1971. године које регулишу ову материју, индивидуално се наводе врсте супстанци које спадају у групу забрањених.³² Да ли је то једини начин да се не наруши начело законитости, посебно имајући у виду нове околности, односно НПС и изазове који се везују за нове дроге.

Од кључног значаја је шта се подразумева под појмовима „слична хемијска структура“ и „слични хемијски ефекти“. Наше је мишљење да одговор на ово питање зависи од начина на који се аналогни и генерички систем примењују. Уколико аналогни и генерички систем јасно утврђују супстанце чија је употреба забрањена јер имају психоактивно дејство, начело законитости није нарушено. Са друге стране, уколико су наведене формулације неодређене, тј. уколико постоји могућност широког тумачења појмова „слична хемијска структура“ и „слични хемијски ефекти“, начело законитости је нарушено.

Генерички модел је од посебног значаја, јер он представља покушај државе да буде корак испред дилера дрогом. Уместо да се неблаговремено реагује због трајања процедуре која је прописана у циљу стављања појединих супстанци на листу забрањених супстанци, генерички концепт подразумева забрану групе супстанци сличне структуре. На тај начин се унапред забрањују све супстанце које се могу појавити у будућности, под условом да су сличне структуре као већ забрањене дроге. Појава нових супстанци је могућа јер се у илегалним лабораторијама супстанцама које су већ забрањене додају хемијски супститути (нпр. метил, етил, фенил). Сврха генеричке забране је да сви хемиски супститути буду укључени у дефиницију забрањене

³⁰ Миодраг Н. Симовић, Владимир М. Симовић, „Појам и значење начела легалитета у кривичном праву“, Зборник радова: *Јавни и приватни аспекти нужних правних реформи у БиХ: Колико далеко можемо ићи?*, (ур. Мирела Чокић, Јасмина Алихоџић), Тузла, 2014, 27.

³¹ Кривични законик, (Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016).

³² Јединствена конвенција о опојним дрогама из 1961. године; Конвенција о психотропним супстанцама из 1971. године.

групе хемијских једињења, као и сви хемијски аналози (хемијска једињења која имају сличну структуру као забрањене супстанце, али се разликују од њих у погледу појединих компоненти).³³ У великом броју европских земаља генеричке забране већ постоје и усмерене су између осталог, против синтетичких канабиноида (Ирска, Велика Британија, Аустрија, Италија, Норвешка, Кипар, Луксембург, Пољска, Белгија, Мађарска, Бугарска, Летонија, Малта, Литванија).³⁴ У Јапану је 2015. године инкриминисано укупно 1437 супстанци, али су само 173 супстанце индивидуално забрањене стављањем на списак контролисаних супстанци. Остале супстанце су забрањене применом генеричког концепта.³⁵

Генерички приступ решавања проблема је успешан у погледу једноставних једињења (нпр. азотни оксиди и никотини), јер је број њихових хемијских аналога ограничен (30 до 40 аналога), али се доводи у питање код сложених једињења која могу имати неколико стотина аналога.³⁶ Посебан проблем је то што одређен број хемијских аналога може имати другачије дејство од забрањене супстанце, јер је њихово дејство засновано на принципу закључавања: супстанца (кључ) има одређено дејство, само уколико у потпуности одговара рецептору (брави).³⁷ Произлази да неки од аналога могу имати фармаколошки ефекат јер упркос променама у структури одговарају рецепторима, док други немају дејство које има забрањена супстанца. То значи да генеричке забране могу обухватати супстанце које немају психоактивно дејство (нпр. бупропион је лек чија је сврха престанак пушења).

С обзиром да генеричке забране постоје већ годинама у појединим земљама, може се поставити питање њихове ефикасности. У вези са тим, истиче се да генеричке забране у Великој Британији нису успешно сузбиле кривична дела у вези са НПС у 2010. години.³⁸

Синтетички канабиноиди имају веома разноврсну хемијску структуру. У овом раду већ поменути „Спаис“ је аналог канабиса (ТХЦ). Неки од њих (JWH-018, JWH-250, CP-59,540, CP-47,497) имају дејство слично ТХЦ-у, иако им је хемијска структура различита.³⁹ Сходно томе, генеричке забране не би обухватиле ове синтетичке канабиноиде, јер се односе само на супстанце које су сличне хемијске структуре као оне које су већ забрањене. Њих треба ставити на листу забрањених психоактивних супстанци, независно од гене-

³³ J. Amsterdam, D. Nutt, W. Brink, 319.

³⁴ Responding to new psychoactive substances. Briefing of the European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, *Drugs in focus*, 2011, 2.

³⁵ Ruri Kikura-Hanajiri, „New Designer Drugs in Japan“, *Neuropathology of Drug Addictions and Substance Misuse*, 2/2016, 1056.

³⁶ J. Amsterdam, D. Nutt, W. Brink, 319.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ B. Hughes, A. R. Winstock, 1895.

³⁹ J. Amsterdam, D. Nutt, W. Brink, 320.

ричких забрана. Осим тога, неки од канабиноида (CBD) имају хемијску структуру која је слична ТХЦ-у, али је његово дејство различито од дејства ТХЦ-а.⁴⁰ То значи да се генеричким забранама могу неоправдано инкриминисати одређене супстанце. Другим речима, генеричке забране нису у потпуности ефикасан начин супротстављања НПС.

Генеричке забране могу значајно успорити и ограничити медицинска истраживања која имају за циљ проналазак нових лекова. На пример, истраживања су показала да одређени психоделици (псилоцибин) имају значајно позитивно дејство као лекови против депресије и анксиозности. Печурке које садрже псилоцибин су вековима коришћене за лечење, али су клиничка испитивања извршена последњих година доказала позитиван ефекат овог лека.⁴¹ Слично томе, кетамин је анестетик који се користи за лечење депресије, али је истовремено популарна и веома штетна дрога која проузрокује когнитивна оштећења и смртоносне последице у најтежим случајевима тровања.⁴² Уколико би генеричком забраном инкриминисали групу аналога кетамина, то би без сумње имало негативне ефекте на медицинска истраживања овог лека. Са друге стране, уколико би покушали да изолујемо и инкриминишемо само оне аналоге кетамина који су штетни, такво поступање би захтевало време које је у борби против НПС веома дефицитан ресурс.

Спорне су генеричке забране које би биле засноване на фармаколошким ефектима одређене групе супстанци. Разлог је чињеница да хемијске супстанце по правилу имају сложено фармаколошко дејство које подразумева главни ефекат, али и споредне ефекте (еуфорија, седација, агресија, малаксалост итд.). Посебан проблем је што поједине супстанце различито делују на различите типове људи: веома импулсивне особе након узимања модафинила постају мање импулсивне. Са друге стране, код особа са ниском импулсивношћу овај стимуланс проузрокује повишену импулсивност.⁴³ Узгред речено, у овој студији је истраживан утицај модафинила на смањење импулсивности код патолошких коцкара.

Према томе, фармаколошки ефекат се не може користити као поуздан критеријум забране одређене групе супстанци. Неодређен је појам психотропног ефекта и то не доприноси ефикасности генеричких забрана које би

⁴⁰ Alexandre Rafael de Mello Schier *et al.*, „Cannabidiol, a Cannabis sativa constituent, as an anxiolytic drug”, *Revista Brasileira de Psiquiatria*, 34/2012, 105; Antonio Waldo Zuardi *et al.*, „A Critical Review of the Antipsychotic Effects of Cannabidiol: 30 Years of a Translational Investigation”, *Current Pharmaceutical Design*, 18/2012, 5131.

⁴¹ Robin L. Carhart-Harris *et al.*, „Psilocybin with psychological support for treatment-resistant depression: an open-label feasibility study”, *The Lancet Psychiatry*, 3/2016, 619.

⁴² J. Amsterdam, D. Nutt, W. Brink, 320.

⁴³ Martin Zack, Constantine X. Poulos, „Effects of the atypical stimulant modafinil on a brief gambling episode in pathological gamblers with high vs. low impulsivity”, *Journal of Psychopharmacology*, 6/2009, 668.

биле засноване на њему; различите дозе супстанци проузрокују различите ефекте; како разликовати субјективне ефекте као што су еуфорија од „опуштености“.⁴⁴

У Јапану се примењује генерички концепт забране НПС. Истраживања су показала да је применом овог модела на тржишту дрога драстично смањен промет одређених психоактивних супстанци (нпр. нафтоиндоли – врста синтетичких канабиноида и катинони). Међутим, појавиле су се друге супстанце са психоактивним ефектима, које нису обухваћене генеричком забраном (нпр. индолил и индазол).⁴⁵ Према томе, искуство ове земље потврђује оно што је у овом раду већ речено: генеричким забранама постиже се одређен успех у борби против НПС, али оне нису у потпуности ефикасан начин супротстављања новим дрогама.

IV. ЗАКЉУЧАК

НПС представљају озбиљну претњу здрављу и безбедности људи. Употреба нових дрога је сама по себи штетна за здравље. На пример, „Спаис“ доводи до оштећења коже, негативно утиче на рад срца и бубрега, има штетне неуролошке и психијатријске ефекте (инсомнија, поспаност, хипертоничност итд.).⁴⁶ Осим тога, НПС по правилу имају капацитет да проузрокују зависност корисника. Престанак употребе „Спаиса“ изазвао је код пацијената бројне психофизичке поремећаје (анксиозност, мучнину, грчење мишића, немир, ноћне море, тахикардију, хипертензију итд.).⁴⁷ Жртве нису само лица која конзумирају дроге, јер НПС проузрокују индиректну штету породицама корисника и друштву. На пример, чланови породице корисника могу бити изложени физичком и психичком насиљу које је последица употребе нових дрога.⁴⁸

Нове дроге су производ модерног доба и глобализације. Интернет је омогућио дилерима маркетинг и продају, док је произвођачима НПС олакшао приступ информацијама о хемијским процесима који имају за циљ креирање нових дрога.⁴⁹ Такође, интернет се користи као средство за размену инфор-

⁴⁴ J. Amsterdam, D. Nutt, W. Brink, 320.

⁴⁵ R. Kikura-Hanajiri, 1059-1960.

⁴⁶ Laurent Karila *et al.*, „The Synthetic Cannabinoids Phenomenon”, *Current Pharmaceutical Design*, 22/2016, 3.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ Љубомир С. Стајић, „Одговор државе на насиље у породици“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 3/2017, 659.

⁴⁹ Paul Griffiths, Michael Evans-Brown, Roumen Sedefov, „Getting up to speed with the public health and regulatory challenges posed by new psychoactive substances in the information

мација између корисника нових дрога (квалитет дроге, начини куповине, сигурност итд.)⁵⁰

Неспорно је да се правно регулисање НПС своди на њихову инкриминацију, иако не треба занемарити алтернативне начине регулисања овог феномена, који су у овом раду размотрени. Проблем је што је на једној страни због природе и брзине појављивања нових дрога неопходна брза реакција надлежних државних органа, док је са друге стране, веома компликован процес праћења, анализе и на крају стављања на списак контролисаних супстанци. Генерички модел забране појединих група психоактивних супстанци је прекинуо игру мачке и миша између државних органа и дилера дроге, у којој су увек предност имали дилери дроге. Генеричким забранама се инкриминишу и оне супстанце које се још увек нису појавиле на тржишту дрога, уколико су сличне хемијске структуре као психоактивне супстанце које су већ на списку контролисаних супстанци.

Недостатак генеричких забрана је обим њихове примене. Овај концепт је успешан у погледу једноставних хемијских једињења, код којих је број аналога ограничен на неколико десетина. Међутим, велики број хемијских једињења може имати неколико стотина аналога, што ефикасност генеричких забрана доводи у питање. Осим тога, постоји могућност да због разноврсности и бројности супстанци које имају психоактивно дејство, генеричким забранама буду обухваћене супстанце које немају психоактивно дејство. То може имати за последицу осуду лица због производње или стављања у промет опојних дрога, иако је објект радње учиниоца супстанца која нема психоактивно дејство.

Спорно је да ли генеричке забране нарушавају једно од основних начела кривичног права – начело законитости. Наше је мишљење да одговор на ово питање зависи од начина на који су генеричке забране прописане у појединим земљама. Ради заштите начела законитости, појмови као што је на пример „слична хемијска структура“ морају бити прецизно одређени. У супротном, генеричким забранама ће бити омогућено широко тумачење, што ће водити правној несигурности која је у материји кривичног права неприхватљива. Посебан проблем је што је за прецизно прописане генеричке забране потребно време, које је ограничен ресурс у борби против НПС, што је у овом раду детаљно образложено.

age”, *Addiction*, 108/2013, 1701; Toby Seddon, “Drug policy and global regulatory capitalism: The case of new psychoactive substances (NPS)”, *International Journal of Drug Policy*, 25/2014, 1022.

⁵⁰ Marie Claire Van Hout, Tim Bingham, “„Silk road”, the virtual drug marketplace: A single case study of user experiences”, *International Journal of Drug Policy*, 5/2013, 385.

Radosav S. Risimović, Ph.D., Associate Professor
University of Criminal Investigation and Police Studies
Belgrade
radosav.risimovic@kpu.edu.rs

Generic Bans of New Psychoactive Substances

Abstract: *New psychoactive substances attract attention of the researchers for more than ten years. Their appearance and increasing presence in the drug market require an adequate response from all responsible state authorities. Special problem is the legal regulation of new drugs, which will be explained in detail in the article. In the introduction, we will consider the concept of NPS, the risks for health and reasons for NPS popularity among drug users. Part of the work refers to alternative ways of regulating NPS. Special attention will be given to generic NPS bans. We will try to answer the question what are the advantages and disadvantages of the generic concept of new drugs ban.*

Keywords: *new psychoactive substances, generic bans, „Spice“, cannabinoids.*

Датум пријема рада: 31.01.2019.